

SUVREMENI OBLICI OČINSTVA – ZNAČAJ ZA DJEČJI RAZVOJ

SAŽETAK

Očevi u dječjem razvoju se u literaturi iz razvojne psihologije puno manje spominju nego majke. U prijašnjim vremenima isticala se primarna privrženost majke i djeteta, međutim, danas se naglašava dvojna privrženost – dijete može razviti primarnu privrženost i s ocem i s majkom. Suvremeni ili, kako ih neki istraživači zovu, »novi« očevi žele biti uključeni u život svoje djece, što se očituje u većoj dobrobiti i očeva i djece. Očevi mogu biti biološki i nebiološki, više ili manje uključeni u odgoj djeteta. Rad daje osvrt na oblike očinstva koji su manje zastupljeni u općoj populaciji: očevi koji ne žive sa svojom djecom, očevi samci, očusi, homoseksualni očevi i očevi darovatelji sjemena. Možemo zaključiti da je očinstvo još uvijek u velikoj mjeri neistraženo, naročito kad se radi o manje zastupljenim oblicima očinstva.

UVOD

»Pojam **otac** u prvom redu podrazumijeva odnos u kojem može, ali ne mora biti zastupljena biološka sastavnica.« (Čudina-Obradović i Obradović, 2006.: 257). Prema Obiteljskom zakonu, »djetetovim ocem smatra se majčin muž ako je dijete rođeno za vrijeme trajanja braka ili u razdoblju od 300 dana od prestanka braka« (Obiteljski zakon, 2019., čl.

Pregledni članak
Primljeno: travanj, 2020.
Prihvaćeno: prosinac, 2020.
UDK: 159.922.7:347.63
DOI 10.3935/ljsr.v29i2.384

Renata Miljević-Riđički¹
orcid.org/0000-0002-1217-4687

Učiteljski fakultet
Sveučilište u Zagrebu

Ključne riječi:

značaj očeva za dječji razvoj; očevi koji ne žive s djecom; samohrani očevi; očusi; homoseksualni očevi; očevi darovatelji sjemena.

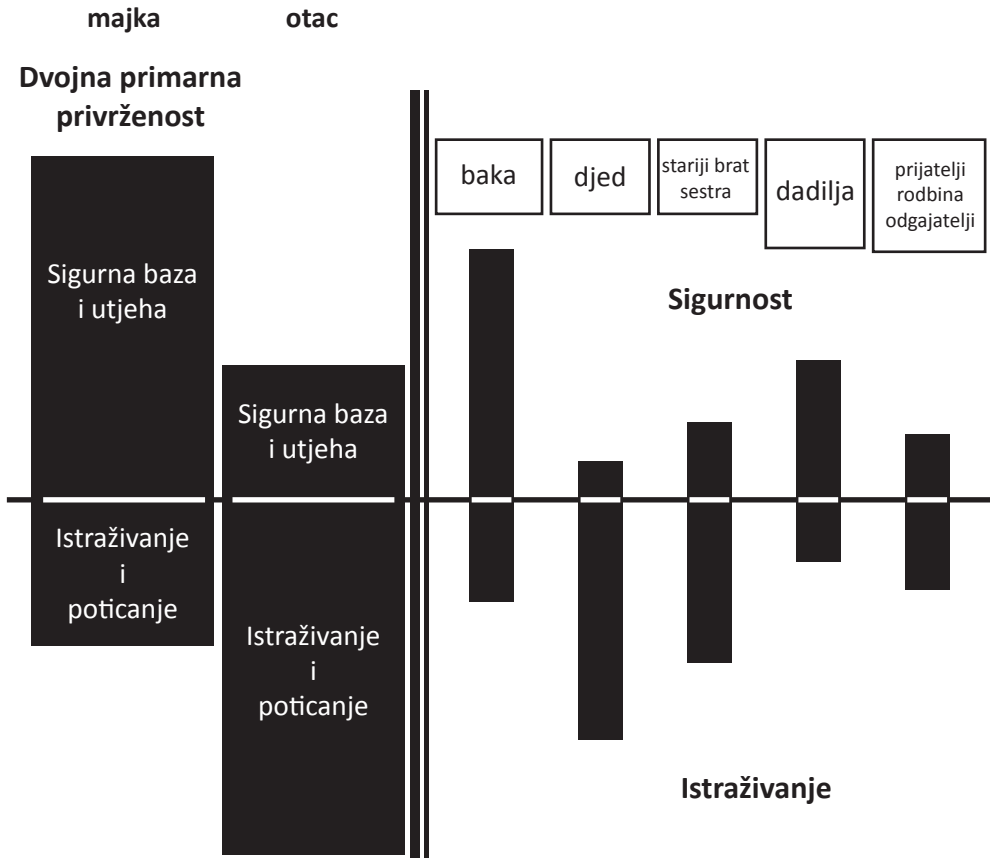
1 prof.dr.sc. Renata Miljević-Riđički, psihologinja,
e-mail: renata.miljevic@gmail.com

61, st. 1). Osim toga, očinstvo se može utvrditi priznanjem oca ili sudskom odlukom (Obiteljski zakon, NN, 98/2019., čl. 60). Dva najvažnija aspekta očinstva su biološki i aspekt uključenosti (Čudina-Obradović i Obradović, 2006.). S obzirom na njih, može se razlikovati 4 vrste očinstva: biološki očevi uključeni u odgoj djece, socijalni očevi uključeni u odgoj djece, biološki očevi koji nisu uključeni u odgoj djece i socijalni očevi koji nisu uključeni u odgoj djece (Day i sur.2005., prema Čudina Obradović i Obradović, 2006.).

Posljednjih tridesetak godina u zapadnim društvima primjećujemo trend većeg uključivanja oca u život obitelji i bavljenje djecom (Cabrera i sur., 2000.; Carpenter, 2002.; Palm i Fagan, 2008.; Newland i Coyl, 2010.; Thomson i Lee, 2011.; Yoshida 2012.; Cvrtnjak i Miljević-Riđički, 2015.). Ipak, taj trend nije prisutan kod svih očeva i u medijima se još uvijek češće spominju majke, nego očevi, pa bismo mogli reći da se nalazimo u tranzicijskom periodu što se tiče pridavanja važnosti ulozi oca u dječjem razvoju (Pahić i Miljević-Riđički, 2014.; Elizade-San Miguel i sur., 2019.). Novija istraživanja pokazuju da postajanje roditeljem značajno utječe na eudemoničku dobrobit oca – rođenje djeteta povećava im kvalitetu života (Brandel, Melchiorri i Rubinni, 2018.). Većina očeva živi u partnerstvu s majkom svoga djeteta, no sve su češće promjene u sastavu obitelji, poput jednoroditeljskih obitelji i obitelji s djecom iz različitih brakova i veza (Pećnik i Starc, 2010.).

U literaturi iz dječje i razvojne psihologije do 90-ih godina 20. stoljeća nalazimo puno više podataka o tome što se događa s djecom koja odrastaju bez oca nego o tome kako na dječji razvoj utječe prisutnost oca (Pruett, 2000.). Čini se da su istraživači, više usmjereni na ponašanje majki, previdjeli ili zanemarili mnoge očinske utjecaje. Veća istraživačka pozornost počela se posvećivati očevima tek sedamdesetih godina prošlog stoljeća (Lamb i Lewis, 2004.). Zbog općenito veće brige majki za djecu i više provođenja vremena s djetetom (Vasta i sur., 1998.), dugo se smatralo da dijete uspostavlja primarnu privrženost samo s majkom, tj. jednim, dominantnim skrbnikom. To je u literaturi naročito potkrepljivano teorijom privrženosti Johna Bowlbyja, danas starom sedamdesetak godina, koji je tvrdio da dijete treba stalnu brigu samo jednog, primarnog skrbnika, majke, a s ostalim bliskim osobama, uključujući i oca, stvara tzv. sekundarnu privrženost (Warin, 2018.). Prema Bowlbyjevoj teoriji, otac je sekundarna figura u obitelji, čiji je zadatak moralna i materijalna podrška majci (Cvrtnjak i Miljević-Riđički, 2015.). Međutim, uloga oca se mijenja. Tijekom posljednjeg stoljeća došlo je do velikih promjena u pojmu očinstva i tumačenju djetetove privrženosti (Cvrtnjak i Miljević-Riđički, 2015.). Danas se zna da dijete može razviti primarnu privrženost i sa svojim ocem. Ono može imati primarni odnos s majkom, ali to ne znači da ne može razviti primarni odnos i s ocem (Ajduković, Kregar Orešković i Laklija, 2007.). Za razliku od svog oca, Johna Bowlbyja, Richard Bowlby početkom 21. stoljeća, ističe tezu o dvojnoj primarnoj privrženosti (Newland i Coyl, 2010.). Dijete uspostavlja primarnu privrženost i s majkom i s ocem, a s ostalim osobama koje brinu za njega (bakom, djedom, dadiljom, osoba-

ma iz rodbinskog i prijateljskog kruga obitelji) uspostavlja sekundarne privrženosti. I ostale osobe, osim roditelja, koje se brinu za dijete su važne u djetetovom životu, ali ti oblici privrženosti su manje važni od privrženosti najbližim osobama (ocu i majci) i zato se smatraju sekundarnim privrženostima. Na sljedećoj shemi je prikaz R. Bowlbyja.

Izvor: Richard Bowlby, osobne bilješke za predavanje, 2006
"Early child development & care", 2010.

Slika 1. Prikaz R. Bowlby

Bebe se vežu uz one koji reagiraju na njih i koji su osjetljivi za njihove potrebe (Warin, 2018.). Uloge oca i majke nisu jednake, ali oboje utječu na djetetov razvoj. Ono po čemu se otac i majka (i ostale muške i ženske figure u odgoju djeteta) razlikuju je način provođenja vremena s djetetom. Majke su češće sigurna baza i utjeha djetetu, njegovateljice (na Slici 1. R. Bowlbyja označeno kao: sigurnost), a očevi više potiču igru, istraživanje i akciju (Yoshida, 2012.) te neovisnost i samostalnost dje-

teta (na Slici 1. R. Bowlbyja označeno kao: istraživanje) (Grossman, i sur., 2002.). Svatko od njih ima svoj specifični način ponašanja, svoju specifičnu praksu pri čemu je majčinska praksa jednoličnija (Čudina-Obradović i Obradović, 2006.). Očevi su skloniji igri s djetetom, fizičkoj stimulaciji, više dodiruju dijete, nose ga, igraju raznolikije igre. U ispitivanju predškolske djece (Cvrtnjak i Miljević-Riđički, 2015.), pokazalo se da djeca s ocem najčešće sudjeluju u raznim popravcima i radovima (npr. dijete pomaže ocu u gradnji kućice za psa), igraju igrice na računalu, šeću, idu u grad i igraju razne igre uloga, a s majkom sudjeluju ili pomažu u kućnim poslovima, igraju igrice poput »Čovječe, ne ljuti se«, šeću, igraju se u parku ili idu u kupovinu, provode rituale prije spavanja. Aktivnosti s majkama su mirnije, puno je poticajnije ono što nudi otac. Međutim, majčina uloga sigurne baze i tješiteljice čini osnovu za njezino stvaranje privrženosti s djetetom. Uloge oca i majke nisu isključivo jedno ili drugo – oboje će se naći u situacijama da rade ono što je dominantno majčinsko ili dominantno očinsko ponašanje. Očevi su, jednako kao i majke, sposobni razviti primarnu privrženost s djetetom, razumjeti dječje verbalne i neverbalne poruke i reagirati na njih (Warin, 2018.). To je naročito vidljivo u odnosu oca i dojenčadi i male djece, osobito kad je majka zaposlena i, dodatno, ako otac ne radi (Yoshida, 2012.). Istraživanja su pokazala da se u njegu predškolske djece više uključuju očevi koji su obrazovaniji, mlađi (Krpan, 2018.), sami su rasli uz biološke očeve te imaju muško dijete (Čudina-Obradović i Obradović, 2006.; Yoshida, 2012.; Pahić, 2015.). Također, važni su stavovi prema očinstvu, očevi s pozitivnim stavom više se uključuju u odgoj djeteta, za razliku od onih koji imaju stav koji je prevladavao u prošlosti – da je njihov prvenstveni zadatak osigurati materijalnu dobrobit (Krpan, 2018.). Očevi u skladnim brakovima imaju pozitivniji stav prema roditeljstvu i više se uključuju u odgoj i njegu djeteta (Lamb i Lewis, 2004.). U istraživanju koje je provela Pahić (2015.) očeva procjena bračnog zadovoljstva pokazala se najjačom odrednicom očevog doživljaja djetetovih emocija. Budući da na odnos oca i djeteta utječe skladnost odnosa oca s majkom djeteta, na to bi posebno trebalo upozoriti roditelje u procesu i nakon razvoda braka ili prekida partnerske zajednice – važno je da održe pristojne i koliko je moguće skladne odnose s drugim roditeljem, za dobrobit djeteta.

Kad pogledamo nalaze o povezanosti školske uspješnosti djece i uključenosti oca, dobivamo različite podatke – neki su podaci u korist oca, neki kažu da je važnija uključenost majke, dok nalazimo i podatke da su očeva i majčina uključenost podjednako važne (Warin, 2018.).

Rezultati Palkowitzeve metaanalize onog što je bitno u očinstvu bez obzira na to koliko je dijete staro i kojeg je spola, pokazali su da su za pozitivan odnos oca i djeteta važni: stil ponašanja oca (umjerena kontrola, sigurnost, razvojno poticajne interakcije, uključenost), skladnost odnosa (osjetljivost za djetetove razvojne potrebe, vođenje, poučavanje) i emocionalno ozračje (povezanost, privrženost, prisutnost, zaštita, uključenost) (Palkowitz, 2007). Stil ponašanja i skladnost odnosa uključuju uključenost i odgovornost oca, emocionalno ozračje uključuje prisutnost oca, te pri-

mjećuujemo sličnost s dimenzijama očinske uključenosti koje navodi Lamb (2004.): odgovornost, dostupnost, tj. prisutnost oca u djetetovom životu, te uključenost u njegu i odgoj djeteta. Ako je otac intrinzično motiviran, svakako će se više uključiti u odgoj djeteta (Pahić, 2015.). No, uključen otac će svakako pridonijeti dječjem emocionalnom i edukativnom razvoju (Elizade-San Miguel i sur., 2019.), ne samo u dječjoj, već i odrasloj dobi (Čudina-Obradović i Obradović, 2006.).

Dakle, suvremeni pojam roditeljstva podrazumijeva uključenosti i oca i majke u odgoj i brigu o djetetu, ravnopravne uloge oba roditelja. Stvaranje sigurne privrženosti s oba roditelja izuzetno je važno za djetetovu dobrobit i budući razvoj (Ajduković, Kregar Orešković i Laklija, 2007.). Koncept pozitivnog roditeljstva jedan je od aktualnih pristupa koji podrazumijeva »kontinuirani odnos roditelja i djeteta koji uključuje njegovanje, podučavanje, vođenje komuniciranje i stalnu i bezuvjetnu brigu za dijete« (Seay i sur., 2014.: 207).

Uloga roditelja i pristup roditeljstvu razlikuju se od onih koji su dominirali u 20. stoljeću (Pećnik i Starc, 2010.), kad se od očeva očekivalo da se brinu o materijalnoj sigurnosti obitelji i vode brigu o kućnom redu i disciplini (Cvrtnjak i Miljević-Riđički, 2015.). Posljednjih dvadesetak godina u istraživanjima se spominje termin »novi očevi« (Yoshida, 2012.; Yeung, 2012.; Eggebeen i Knoester; 2001.; Elizade-San Miguel, Milkie i Denny, 2014.; Elizade-San Miguel, Gandasegui i Gorfinkiel, 2019.). »Novi očevi« koji se više uključuju u njegu i odgoj djeteta su obrazovaniji od »starih«, koji su sličniji prošlim generacijama očeva, koji su uglavnom bili hranitelji obitelji i puno se manje uključivali u odgoj djeteta (Yoshida, 2012.). Tzv »stari« očevi su tradicionalni, sa stavom da je odgoj djeteta prvenstveno majčina dužnost, dok se »novi« očevi razlikuju po tome što žele biti uključeni i kontinuirano prisutni u životu svog djeteta. Očevi se međusobno razlikuju po svojim stavovima i pristupu te, premda se uloga oca mijenja u odnosu na 20. stoljeće, to je proces koji još uvijek traje, te su i dalje prisutni i tradicionalni (»stari«) i suvremeni (»novi«) očevi (Cvrtnjak i Miljević-Riđički, 2015.). Čudina Obradović i Obradović (2006.) ističu odgođeni učinak očeve uključenosti, koji se vidi u kasnom djetinjstvu, adolescenciji i odrasloj dobi – očeva uključenost u prvih 2,5 godine utječe na kasniju inteligenciju i privrženost.

S obzirom na uočene promjene i značaj uključenosti očeva kao jednog od glavnih aspekata očinstva, bez obzira na to jesu li biološki povezani s djetetom ili ne, cilj ovog rada jest prikazati istraživanja o različitim oblicima očinstva, naročito o alternativnim modelima očinstva koji odstupaju od uvriježenog, tradicionalnog modela roditeljstva. Stoga su za prikaz u ovom radu na temelju manje zastupljenosti u općoj populaciji očeva odabrani: očevi koji ne žive sa svojom djecom, samohrani očevi, nebiološki očevi (očusi), homoseksualni očevi te očevi koji su samo darovatelji (donori) sjemena. Oni se razlikuju po aspektima biološke povezanosti i uključenosti u odgoj djece.

Ako uzmemo u obzir biološki aspekt i aspekt uključenosti, možemo razlikovati 4 vrste očinstva: biološki očevi uključeni u odgoj djece, socijalni očevi uključeni u

odgoj djece, biološki očevi koji nisu uključeni u odgoj djece i socijalni očevi koji nisu uključeni u odgoj djece (Day, Lewis, O'Brien i Lamb, 2005., prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006.).

Većina očeva živi u partnerstvu s majkom svoga djeteta, no sve su češće promjene u sastavu obitelji, poput jednoroditeljskih obitelji i obitelji s djecom iz različitih brakova i veza (Pečnik i Starc, 2010.).

OČEVI KOJI NE ŽIVE SA SVOJOM DJECOM NAKON PREKIDA PARTNERSKE ZAJEDNICE

Kad se roditelji rastaju i razvode svi članovi obitelji, i roditelji i djeca trebaju se prilagoditi na promijenjene odnose. S obzirom da roditelji i djeca više ne žive u zajedničkom kućanstvu, mijenja se jedna od važnih dimenzija očeve uključenosti, a to je dostupnost. Više uključeni ostaju oni očevi koji su, u vrijeme kad se dijete rodilo, bili u braku s biološkom majkom svog djeteta (King, Haris i Heard, 2004.). To što su udaljeni od svog djeteta i ne mogu biti uključeni koliko žele čini dio očeva nesretnima, anksioznima i depresivnima (Rusten i sur. 2018.).

Metaanaliza dobrobiti djece s kojima očevi ne žive nakon što su se rastali Amato i Gilbreht (1999.) pokazala je da:

materijalna pomoć koju daje otac uvijek pomaže dječjoj dobrobiti
čestina viđenja s djetetom ne mora nužno bit povezana s pozitivnim ishodima – nekad i šteti djeci, ovisno o tome kako se otac ponaša u susretima s djecom
bolji su odnosi ako otac surađuje s majkom i sudjeluje u odgoju
ako otac ima autoritativan stil odgoja i blizak je s djetetom, bolja je školska uspješnost djeteta.

Premda je istraživanje objavljeno 1999., slične podatke nalazimo i u novijim istraživanjima (Lewis i Kornrich, 2019.).

Neki rastavljeni i razvedeni očevi prema sudskoj odluci viđaju djecu određene dane i vikende, ali, kao što vidimo iz gore navedene metaanalize, jako je važna kvaliteta provedenog zajedničkog vremena. Neki očevi nastoje u tom vremenu samo zabaviti dijete, neki su netrpeljivi, dok drugi nastoje i dalje ostati uključeni očevi. Više od polovice rastavljenih očeva nastoje samo zabaviti dijete (sport, filmovi...), što dovoljno ne doprinosi dječjoj dobrobiti (Hawkins, Amato i King, 2007.).

Očevi koji ne žive sa svojom djecom imaju više psiholoških teškoća: 27,4% u usporedbi s 15,2% kod očeva koji žive sa svojom djecom (Rusten i sur., 2018.). Vanjska podrška roditeljstvu (poput udruga, grupa za podršku, edukacija za očinstvo) pokazala se značajnom u smanjivanju psiholoških teškoća očeva koji ne žive sa svojom djecom (Rusten i sur., 2018.).

Hawkins, Amato i King (2007.) nude drugu perspektivu – odnos adolescenata i očeva s kojima ne žive može biti određen dječjim/adolescentskim ponašanjem i

karakteristikama: ako je adolescent problematičnog ponašanja, otac ga može izbje-
gavati, kao i dijete oca, a kad je dijete ugodno i uspješno, otac će radije provoditi
vrijeme s njim. Također, adolescenti imaju veću mogućnost odlučivanja nego mlađa
djeca, hoće li provoditi vrijeme s ocem ili ne i oni mogu biti ti koji isključuju oca iz
svog života, ne dolaze na sastanke i sl., naročito ako se boje da će im otac prigovarati
zbog ponašanja ili školskog uspjeha.

Prema istraživanju Amata i Sobolewske (2004.), slabo očevu uključivanje u od-
goj djeteta (nakon prekida partnerske zajednice) je rizični faktor za dobrobit djeteta
ne samo u dječjoj dobi i adolescenciji, već može imati svoje posljedice i na dobrobit
odrasle osobe kojoj su se roditelji rastali.

OČEVI KOJI ŽIVE SAMI SA SVOJOM DJECOM (SAMOHRANI OČEVI)

Prema zadnjem popisu stanovništva Državnog zavoda za statistiku, u Hrvat-
skoj je 2,7% samohranih očeva (Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2011.). Sa-
mohrani očevi drže da su problemi s kojima se oni susreću manje uočljivi u društvu
nego oni samohranih majki (Raboteg-Šarić, Pećnik i Josipović, 2003.). Očevi samci
to najčešće postaju nakon razvoda ili smrti supruge/majke djeteta ili se nikad nisu
vjenčali (Grozđanić, 2000.; Miljević-Riđički i Pavin Ivanec, 2008.). Stavovi okoline
prema samohranim očevima su pozitivniji ako su udovci, nego ako su rastavljeni ili
neoženjeni očevi (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2010.). Očevi koji se, zbog promijenjenih
životnih okolnosti, nađu u situaciji da moraju sami brinuti za dijete svojim primje-
rom pokazuju da mogu preuzeti sve dužnosti koje su majke tradicionalno radile,
da su jednako sposobni kao i majke razviti primarnu privrženost s djetetom, biti
osjetljivi na dječje poruke i brinuti za dijete (Warin, 2018.). Osjetljivost za dječje po-
trebe i odgovarajuće ponašanje može se naučiti, nije nešto što je urođeno i prirodno
samo za majke (Warin, 2018.). Sami očevi češće nego same majke koriste pomoć
od okoline, tim više što je okolina sklonija pružiti pomoć samim očevima, naročito
udovcima (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2010.). S jedne strane, samohranim očevima se
odaje priznanje, s druge – sumnja se u njihove roditeljske sposobnosti.

NEBIOLOŠKI OČEVI KOJI ŽIVE SA SVOJOM DJECOM – OČUSI

Očuh može biti oženjen majkom djece ili živjeti s njom u kohabitaciji. Očuh
je prisutan; biološki otac nije, ali može i dalje brinuti za dijete. Odnos djece i očuh-
a može biti napet, između ostalog zbog konflikta lojalnosti (Amato i Sobolewski,

2004.). Ukoliko se zблиže s očuhom, imaju osjećaj da su izdali oca. Ponekad su djeca ljubomorna na očuha, jer im oduzima majčinu pažnju.

Istraživanja su pokazala da su očusi manje uključeni u odgoj i njegu djece od bioloških očeva (Yoshida, 2012.). Emocionalne veze između očuha i djece su slabije nego veze između očeva i biološke djece. Očusi pokazuju manje pažnje i topline prema djeci žene s kojom žive nego prema svojoj biološkoj djeci (Amato i Sobelewski, 2004.). Većina djece koja žive s oba biološka roditelja u odnosu na djecu koja imaju očuha, u sljedećim dimenzijama ostvaruju bolje rezultate: akademsko postignuće, ponašanje, psihološka prilagodba, samopouzdanje i odnosi s vršnjacima (Amato, 1994.b, prema Amato i Sobelewski, 2004.).

Međutim, ako očuh i dijete uspostave bliske odnose (što je lakše s dječacima nego s djevojčicama), te se očuh više uključi u odgoj djeteta, to će se pozitivno odraziti na djecu koja će imati manje eksternaliziranih i internaliziranih problema (Amato i Sobelewski, 2004.) i biti bolje prilagođeni u školskom okruženju (Gold i Edin, 2021.).

BIOLOŠKI OČEVI KOJI NIKAD NISU ŽIVJELI I NE ŽIVE SA SVOJOM DJECOM

Neki parovi ili pojedinci koriste medicinski potpomognutu oplodnju koja uključuje darovatelje (donore) sjemena i inseminaciju. Prema nekim procjenama, ovaj način oplodnje najčešće koriste žene koje su same, zatim istospolni parovi, a najmanje heteroseksualni parovi (Nahata i sur., 2017., prema Nelson, 2019.). Upotreba sperme donora dozvoljena je u 41 zemlji Europe, u 11 od njih upotreba je ograničena na tretman neplodnih heteroseksualnih parova, u 30 zemalja dozvoljena je i za same žene i ženske parove, a u pet od njih dozvoljena je za sve grupe pacijenata, uključujući i muške parove (Calhaz-Jorge i sur., 2020.). U Hrvatskoj i Crnoj Gori nema lokalnih davatelja, ali moguće je koristiti uvezenu spermu donora.

Prema podacima Poliklinike IVF (Klinika za reprodukciju medicinu u Zagrebu), u Europi se godišnje provede oko 150 000 inseminacija (<https://ivf.hr/inseminacija>). Ovaj način oplodnje ponekad koriste bračni parovi, kad je muškarac neplodan ili ima neku genetski prenosivu bolest (Campion, 2005.) ili spolnu disfunkciju (Šimunić i sur., 2012.). U tom se slučaju karakteristike davatelja nastoje što više uskladiti s karakteristikama oca. Dijete je bračno: u većini slučajeva nikad ne sazna za svoje pravo podrijetlo, otac s kojim živi je nebiološki, ali uključen kao da je biološki. Biološki otac nije prisutan u životu djeteta. Prešućivanje podatka o začeću može utjecati na odnose između roditelja i djece. Postoje razlozi zbog čega bi djeca trebala znati kako su začeta: u više od pola slučajeva, o načinu kako su začeta zna još netko osim roditelja, stoga postoji opasnost da saznaju od nekog drugog. Lažna povijest o genetičkom nasljeđu mogla bi se saznati npr. prilikom medicinskog savjetovanja o planiranju po-

tomstva osoba začetih uz pomoć inseminacije sjemenom drugog davatelja, kad se treba znati krvna grupa vlastitih roditelja i neki drugi podaci o genetičkom nasljeđu (Golombok i sur., 2002.). Freeman (2015., prema Nelson, 2019.) ističe da je najbolje djetetu reći kako je začeto u ranim godinama, kao i da na dječje ishode ne utječe način oplodnje nego kvaliteta roditeljstva.

Neke žene bez partnera odlučuju se za inseminaciju sjemenom darovatelja (donora) jer nisu našle odgovarajućeg muškarca ili ne žele uključivati muškarca u svoj život (Campion, 2005.). Pretpostavka je da se otac i dijete nikad neće upoznati. Ako je majka koristila »banku sperme« gdje su pravila takva da je davatelj nepoznat, niti ona nikad neće znati tko je otac djeteta. U većini zemalja Europe davatelji sperme ostaju potpuno anonimni, u nekim zemljama zna se samo nacionalnost, starost, visina, težina i stupanj obrazovanja donora, a u nekima, među kojima je i Hrvatska, donor ostaje nepoznat za majku, ali dijete može saznati podatke o biološkom ocu kad navrší određene godine (Calhaz-Jorge i sur., 2020.). Biološki otac djetetu je nepoznat i neuključen u odgoj djeteta. Neistraženi su emocionalni učinci na djecu koja su začeta na taj način, ali i za očeve: djeca mogu samo zamišljati oca čije imaju nasljedne osobine, ali nikada neće imati iskustvo živog kontakta. Dijete se može ljutiti na majku koja je odlučila koristiti svoje pravo na majčinstvo zanemarujući djetetovu potrebu da ima stvarnog oca. Potreba da znaju o svojoj genetičkoj povezanosti ponekad dovodi djecu do inicijative da potraže i upoznaju »braću i sestre«, tj. osobe koje su potekle od istog davatelja, ukoliko su im te informacije dostupne (Nelson, 2019.).

HOMOSEKSUALNI OČEVI (BIOLOŠKI I NEBIOLOŠKI)

Termin »očevi – homoseksualci« u ovom tekstu odnosi se na očeve koji su otvoreno homoseksualni, tj. ne taje da su homoseksualci. Pretpostavlja se da ima očeva homoseksualaca koji su prikriveni, neki formalno i žive sa ženom (Patterson, 2004.). S obzirom na to da su manjinska skupina o kojoj postoji puno stereotipa i predrasuda, nekim homoseksualnim muškarcima je lakše kad taje svoju seksualnu orijentaciju. Zbog toga su i istraživanja o homoseksualnim očevima otežana. U Hrvatskoj su vrlo rijetka, o problemima homoseksualnih očeva uglavnom saznajemo iz medija. Načini na koji homoseksualci postaju roditelji su različiti – oni su biološki očevi koji su bili u heteroseksualnoj vezi, ili su posvojili dijete, postali poočimi djeteta svog partnera ili koristili medicinski potpomognutu oplodnju surogat majke ili se dogovorili s lezbijskim parom da skupa imaju dijete.

Rastavljeni očevi

Najbrojnija skupina homoseksualnih očeva su oni koji imaju djecu iz prijašnjih heteroseksualnih veza, bili su u braku sa ženom, imali u tom braku djecu, ali naknad-

no upoznali javnost sa svojom homoseksualnošću (Costa i Bidell, 2017.; Shenkman, Ifrah i Shmotkin, 2018.).

Većina rastavljenih homoseksualnih očeva ne živi sa svojom djecom, već ih viđaju jednako kao i heteroseksualni rastavljeni očevi svoju djecu (Patterson, 2004.). Oni s kojima djeca ostaju stanovati otvaraju mogućnost svom istospolnom partneru da sudjeluje u roditeljskim poslovima (poočim). U nekim zemljama moguće je i posvajanje djeteta svog partnera.

Posvojitelji

Homoseksualni parovi ili homoseksualni muškarci samci u mnogim zemljama imaju zakonske prepreke za posvajanje djece (Koruga, 2015.). Tamo gdje je to zakonski moguće prije će posvojiti dijete s poteškoćama, stariju djecu ili dijete druge rase nego malo dijete svoje rase (Patterson, 2004.), budući da se djeca niže kronološke dobi i bez poteškoća vrlo brzo i lako posvajaju. Premda je u više od dvadesetak zemalja legaliziran brak istospolnih partnera, nije im omogućeno i posvojenje djeteta (npr. u Italiji). U Hrvatskoj je trenutno homoseksualnim parovima moguće samo udomljavanje, ali ne i posvojenje djeteta. I udomljavanje je omogućeno tek nedavno, kad se prvi ozakonjeni homoseksualni par u Hrvatskoj (M. K. i I. Š.) obratio medijima i ustrajao u tome da Ustav ne diskriminira homoseksualne parove koji žele udomiti dijete. U skladu sa Zakonom o životnom partnerstvu osoba istog spola (2020.) životno partnerstvo para je priznato. Ustavni sud je odlučio da istospolni partneri mogu biti udomitelji pod istim uvjetima kao i svi ostali udomitelji, te je par uspio udomiti dijete (Šarčević, 2020.).

Biološka djeca sa surogat majkama

Jedna od novijih reproduktivnih mogućnosti je da se surogat majka oplodi sjemenom jednog člana homoseksualnog para. Kad rodi, žena se zakonski odriče roditeljskog prava i odgovornosti i biološki otac je jedini legalni roditelj. Surogat majka može, ali i ne mora biti darovateljica. Moguće je doniranu žensku stanicu oploditi sjemenom partnera i prenijeti u surogat majku (Dmitrović i sur., 2018.).

Surogat majčinstvo iskoristili su poznati pjevač Elton John i njegov suprug David Furnish (Milla, 2017.). S obzirom na složenost i skupoću postupka, za tu se mogućnost odlučuju bogati i nerijetko slavni homoseksualni očevi (npr. Ricky Martin). Ovakvi primjeri podižu osjetljivost javnosti za probleme homoseksualnih očeva. U hrvatskom kontekstu, zbog konzervativnog dijela javnosti još uvijek je prisutna stigmatizacija istospolnih parova (Patrčević i Ernečić, 2020.) pa u nekim slučajevima mora reagirati Ustavni sud, ističući da su diskriminatorni učinci prema istospolno orijentiranim osobama koje žive u životnim i neformalnim životnim partnerstvima ustavnopravno neprihvatljivi.

Dogovor s lezbijskim parom, roditeljstvo u četvoro ; »quadra parenting«

Par homoseksualnih muškaraca dogovori se s lezbijskim parom da se spermom jednog od muškaraca oplodi jedna od žena. Njih četvoro dijeli roditeljske obaveze. Dijete ima dvije majke, dva oca i dva doma. S obzirom na to da je dijete tako odgajano od rođenja, ono obično nema problema s tim (osim kasnije, u školskoj dobi i adolescenciji, o čemu će biti riječi kasnije u ovom tekstu) (Peterson, 2004.).

Istraživanja pokazuju da su mnogi homoseksualni očevi i njihova djeca uspješni u svom okruženju i dobro funkcioniraju, suprotno stereotipima i predrasudama u društvu (Peterson, 2004.; Carroll, 2018.; Patrčević i Ernečić, 2020.). Lakše je očevima koji imaju partnere, tada imaju emocionalnu i financijsku podršku, naročito ako partner postane počim te skupa brinu o djeci. Ponekad homoseksualni roditelji formiraju udruge ili neki drugi oblik grupa za podršku, kako bi jedni drugima dali podršku (Carroll, 2018.). Usporedba homoseksualnih i heteroseksualnih parova koji imaju djecu pokazala je da su homoseksualni partneri više ravnopravni u odnosu i zadovoljniji partnerskim odnosom od heteroseksualnih parova (Patterson, 2004.). Nema dokaza da su homoseksualni roditelji manje sposobni za roditeljstvo od heteroseksualnih roditelja te da seksualna orijentacija roditelja ugrožava psihološki razvoj djece. Schumm (2016.) tvrdi da su takvi zaključci preuranjeni jer takve nalaze dobivamo zbog nedovoljnog broja kvalitetnih istraživanja i teškoće prikupljanja reprezentativnih uzoraka, te drugih metodoloških nedostataka ispitivanja o istospolnim roditeljima.

Homoseksualci i biseksualci (LGB) oduvijek nailaze na osudu javnosti i javno su napadani (Costa i Bidell, 2017.; Carroll, 2018. a) i roditeljstvo im je otežano. Negativni stereotipi o homoseksualnim roditeljima utječu i na zakone u nekim zemljama i onemogućavaju posvojenje djece LGB osobama (Costa i Bidell, 2017.). Čak i kad se ispitivanja rade s mlađom populacijom, studentima, i među njima prevladavaju uvjerenja da su heteroseksualni roditelji bolji za djecu od homoseksualnih roditelja. Ta su uvjerenja često pod utjecajem religijskih ili nekih političkih stavova (Costa i sur., 2014.). Znanstvena istraživanja pokazuju da seksualna orijentacija roditelja ne utječe na kvalitetu roditeljstva (Patrčević i Ernečić, 2020.).

S druge strane, ispitivanje smisla života i osobnog rasta homoseksualnih očeva pokazalo je da očinstvo značajno utječe na njihov osobni rast, više no što je to slučaj kod heteroseksualnih očeva. Pretpostavljamo da je to stoga što homoseksualci svoju želju za očinstvom puno teže ostvaruju no heteroseksualni očevi. U usporedbi s homoseksualcima koji nemaju djece, homoseksualni muškarci koji su očevi imaju veći smisao života, očinstvo im daje dodatnu snagu i potiče na osobni rast i razvoj. Kod nekih se to može tumačiti i kao posttraumatski rast, nakon što su, nakon heteroseksualne veze u kojoj su postali očevi priznali svoju homoseksualnu orijentaciju i prošli kroz niz teškoća zbog svog razotkrivanja (Shenkman, Ifrah i Shmotkin, 2018.).

Postoji predrasuda da će djeca homoseksualnih očeva također biti homoseksualna kad odrastu. Patterson (2004.) navodi istraživanja koja pokazuju da djeca homoseksualnih očeva (i muška i ženska) većinom (90% do 95%) odrastaju u heteroseksualne osobe. Na rezultate nije utjecala duljina vremena provedena s ocem homoseksualcem. Taj nalaz nije neobičan jer bi, prema analogiji, djeca heteroseksualnih roditelja također kasnije u životu trebala biti heteroseksualna, a znamo da svi to nisu. Većina homoseksualaca ima heteroseksualne roditelje (Campion, 2005.).

Usprkos nekim teškoćama (poput toga što će reći okolina) djeca uglavnom odnos s ocem opisuju kao dobar, topli i podržavajući. Ipak, s odrastanjem shvaćaju da su njihovi očevi manjina i počinju tajiti očevu seksualnu orijentaciju (Patterson, 2004.).

Podaci navedeni u ovom radu odnose se na pretežno američka istraživanja, a i kod njih je upitna reprezentativnost uzoraka. Prema metaanalizi Staceyja i Biblarz, (2001.), u istraživanjima u kojima su ispitanici djeca homoseksualnih očeva, manjkavi su podaci vezani uz spol djeteta i premalo je razvojnih istraživanja djece homoseksualnih roditelja. Uzorci nisu reprezentativni. Najranija ispitivanja koja su uključivala intervjue s homoseksualnim očevima, koja su od 1979. do 1989. godine provodili Miller i Bozett (prema Paterson, 2004.) imala su male uzorke i različite načine prikupljanja uzorka, tako da zaključke moramo interpretirati s oprezom. Costa i Bidell (2017.) naglašavaju da, ukoliko su ispitivanja takva da se provode online i putem LGB mreža i mrežnih stranica, kakva se rade u novije vrijeme, ona uglavnom obuhvaćaju bolje situirane i više obrazovane ispitanike, stoga bi valjalo više pažnje obratiti na reprezentativnost uzorka.

Ponekad su istraživači subjektivni, bilo zato što su i sami dio homoseksualne populacije ili pak ju osuđuju (pa traže podatke koji idu u prilog jednoj ili drugoj strani).

Kako kaže Patterson (2004.: 413): »puno nam važnog posla predstoji ako želimo razumjeti strukturu i funkcioniranje obitelji s homoseksualnim ocem.« U našoj znanstvenoj javnosti vrlo su rijetka istraživanja o homoseksualnim roditeljima. U diplomskim radovima (npr. Koruga, 2015.) i na znanstvenim skupovima o toj temi uglavnom se koriste podaci eminentnih svjetskih istraživača.

ZAKLJUČAK

O očevima se, općenito, piše i istražuje puno manje nego o majkama, a kad se radi o manje zastupljenim oblicima očinstva, susrećemo se s cijelim nizom nedovoljno istraženih istraživačkih pitanja. Najveći problem je taj što je teško doći do ispitanika i osigurati reprezentativnost uzoraka. Također, nedostaju longitudinalna istraživanja o djeci koja odrastaju s očevima. Dosadašnja istraživanja pokazuju da na dječje ishode najviše utječe uključenost roditelja u odgoj i mogućnost za stvaranje

sigurne privrženosti. Za dijete je važno je da je otac uključen i brižan, a ne pripada li većinskoj ili manjinskoj populaciji očeva.

Potrebna su nova istraživanja, naročito stoga što se uloga oca promijenila u odnosu na nekadašnje generacije očeva, zato što smo još uvijek u tranzicijskom periodu i što su sve češći oblici obitelji i očinstva koji odstupaju od uobičajenih pogleda na obitelj i roditeljstvo (Carroll, 2018.).

LITERATURA

1. Ajduković, M., Kregar Orešković, K. & Laklija, M. (2007). Značaj teorije privrženosti za konceptualizaciju javne skrbi za djecu. *Ljetopis socijalnog rada*, 14 (1), 59–91.
2. Amato, P. R. & Gilbreth, J. G. (1999). Nonresident fathers and children's well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and Family*, 61 (3), 557–573. <https://psycnet.apa.org/doi/10.2307/353560>
3. Amato, P. R. & Sobolewski, J. M. (2004). The effects of divorce on fathers and children nonresidential fathers and stepfathers. In: Lamb, M. E. (ed.), *The role of the father in child development. Fourth edition*. Hoboken: John Wiley & Sons, Inc. 341–367.
4. Brandel, M., Melchiorri, E. & Ruini, C. (2018). The dynamics of eudaimonic well-being in the transition to parenthood: Differences between fathers and mothers. *Journal of Family Issues* 39(9), 2572–2589. <https://doi.org/10.1177%2F0192513X187583446.7>.
5. Cabrera, N. J., Tamis-LeMonda, C. S., Bradley, R. H., Hofferth, S. & Lamb, M. E. (2000). Fatherhood in the Twenty-First Century, *Child Development*, 71, 127–13. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.001268>.
6. Calhaz-Jorge, C., De Geyter, C., Kupka, M. S., Wyns, C., Mocanu, E., Motrenko, T., Scaravelli, G., Smeenk, J., Vidakovic, S. & Goossens, V. (2020). Survey on ART and IUI: Legislation, regulation, funding and registries in European countries: The European IVF-monitoring Consortium (EIM) for the European Society of Human and Embryology (ESHRE), *Human Reproduction Open*, 2020, 1, 1–15. <https://doi.org/10.1093/hropen/hoz044>
7. Champion, M. J. (2005). *Who's fit to be a parent*. London: Routledge.
8. Carpenter, B. (2002) Inside the portrait of the family. *Early Child Development and Care*, 17 (2), 195–202. <https://doi.org/10.1093/hropen/hoz044>
9. Carroll, M. (2018). Managing without moms: Gay fathers, incidental activism, and the politics of parental gender. *Journal of Family Issues*, 39(13), 1–26. <https://doi.org/10.1177%2F0192513X18783229>
10. Carroll, M. (2018a). Gay fathers on the margins: Race, class, marital status, and path-way to parenthood. *Family Relations*, 67, 104–117. <https://doi.org/10.1111/fare.12300>.

11. Costa, P. A., Almeida, R., Anselmo, C., Ferreira, A., Pereira, H. & Leal, I. (2014). University students' attitudes toward same-sex parenting and gay and lesbian rights in Portugal. *Journal of homosexuality*, 61, 1667–1686. Preuzeto s: <https://psycnet.apa.org/doi/10.1080/00918369.2014.951253> (9.3.2022.)
12. Costa, P. A. & Bidell, M. (2017). Modern families: Parenting desire, intention and experience among Portuguese lesbian, gay and bisexual individuals. *Journal of Family Issues*, 38(4), 500–521. <https://doi.org/10.1177%2F0192513X16683985>
13. Cvrtnjak, I. & Miljević Riđički, R. (2015). *Očevi nekad i danas, Život i škola*, 56 (1), 113–119. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/152314> (9.3.2022.)
14. Čudina-Obradović, M. & Obradović J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
15. Dmitrovic, R., Vujisić, S. Bračun, M. & Keller, N. (2018). *Neploidnost*. Preuzeto s: <https://www.neploidnost.hr/donacija-jajnih-stanica-sjemena-zametka-surogat-majcinstvo/> (1.5.2020.).
16. Eggebeen, D. J. & Knoester, C. (2001). Does fatherhood matter for man? *Journal of Marriage and Family*, 63, 381–393. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.00381.x>
17. Elizalde-San Miguel, B., Diaz Gandasegui, V. & Diaz Gorfinkiel, M. (2019). Is involved fatherhood possible? Structural elements influencing the exercise of paternity in Spain and Norway. *Journal of Family Issues*, 40(10), 1–32. <https://doi.org/10.1177%2F0192513X19839753>
18. Gold, S. & Edin, K. J (2021). Re-thinking stepfathers' contributions: Fathers, stepfathers, and child well-being. *Journal of Family Issues*, November 2021. <https://doi.org/10.1177/0192513X211054471>
19. Golombok, S., MacCallum, F., Goodman, E. & Rutter, M. (2002). Families with children conceived by donor insemination: A follow-up at age twelve. *Child Development*, 73(3) 952–968. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00449>
20. Grozdanić, S. (2000). Jednoroditeljske obitelji prema uzrocima njihova nastanka, *Ljetopis socijalnog rada*, 7 (2), 169–182. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/3730> (9.3.2022.).
21. Grossman, K., Grossman, K. E., Fremmer-Bombik, E., Kindler, H., Scheurer-Englich, H. & Zimmermann, P. (2002). The uniqueness of father-child attachment relationship: Fathers' sensitive and challenging play as a pivotal variable in a 16-year long study. *Social Development*, 11, 307–331. <https://doi.org/10.1111/1467-9507.00202>
22. Hawkins, D. N., Amato, P. R. & King, V. (2007). Nonresident father involvement and adolescent well-being: Father effects or child effects? *American Sociological Review*, 72 (6), 990–1010. <https://psycnet.apa.org/https://doi.org/10.1177/00031224070720060>

23. King, V., Harris, K. M. & Heard, H. E. (2004). Racial and ethnic diversity in nonresident father involvement. *Journal of Marriage and Family*, 66, 1–21. <https://psycnet.apa.org/> <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2004.00001.x>
24. Koruga, T. (2015). *Istospolno roditeljstvo*. Diplomski rad. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet. Preuzeto s: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:704588> (24.2.2022.)
25. Krpan, T. (2018). *Uključenost očeva u odgoj djece u dječjem vrtiću*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. Preuzeto s: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:706636> (24.2.2022.)
26. Lamb, M. E. (ed.) (2004). *The role of the father in child development*. Hoboken: John Wiley & Sons. Inc.
27. Lamb, M. E. & Lewis, C. (2004). The development and significance of father-child relationship in two-parent families. In: Lamb, M. E. (ed.), *The role of the father in child development. Fourth edition*. Hoboken: John Wiley & Sons, Inc. 272–306.
28. Lamb, M. E. & Tamis-LeMonda, C. (2004). The role of the father: An introduction. In: Lamb, M. E. (ed.), *The role of the father in child development. Fourth edition*. Hoboken: John Wiley & Sons, Inc. 1–31.
29. Lewis, P. & Kornrich, S. (2019). Nonresident fathers' spending on children: Child support payments and housing instability. *Journal of Family Issues*, 41(9), 1–28. <https://doi.org/10.1177%2F0192513X19894362>
30. Milkie, M. A. & Denny, K. E. (2014). Changes in the cultural model of father involvement: Descriptions of benefits to fathers, children, and mothers in parents' magazine, 1926–2006. *Journal of Family Issues*, 35 (2), 223–253. <https://doi.org/10.1177/0192513X12462566>
31. Miljević-Riđički, R. & Pavin Ivanec, T. (2008). Životna prilagođenost majki u različitim tipovima jednoroditeljskih majčinskih obitelji te kognitivna uspješnost njihove djece. *Društvena istraživanja*, 17 (3), 553–571.
32. Milla, S. (2017). Sir Elton John: Suprug David i ja smo divni roditelji, no nemamo namjeru proširiti obitelj. *Večernji list*, 13.3.2017. Preuzeto s: <https://m.vecernji.hr/showbiz/sir-elton-john-suprug-david-i-ja-smo-divni-roditelji-no-nemamo-namjeru-prosiriti-obilj-1155837> (1.5.2020)
33. Nelson, M. K. (2019). The presentation of donor conception in young adult fiction. *Journal of Family Issues*, 1–29. <https://doi.org/10.1177/0192513X19868751>
34. Newland, L. A. & Coyl, D. D. (2010). Fathers' role as attachment figures: an interview with Sir Richard Bowlby. *Early Child Development and Care*, 180 (1-2), 25–32, <https://doi.org/10.1080/03004430903414679>
35. Obiteljski zakon, *Narodne novine*, 103/2015., 98/2019.
36. Pahić, T. & Miljević-Riđički, R. (2014). The portrait of mothers and fathers in Croatian daily newspapers and in a magazine for parents: Today and twenty years ago. *Croatian journal of education/Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 16 (2), 93–107.

37. Pahić, T. (2015). *Prediktori uključenosti očeva u skrb o djeci i povezanost njihove uključenosti s djetetovim ponašanjem i psihomotoričkim sposobnostima*. Doktorski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu. Učiteljski fakultet
38. Palkovitz, R. (2007). Challenges to modeling dynamics indeveloping a developmental understanding of father-child relationships, *Applied Developmental Science*, 11 (4), 190–195, <https://doi.org/10.1080/10888690701762050>
39. Palm, G. & Fagan, J. (2008). Father involvement in early childhood programs: review of the literature. *Early Child Development and Care*, 178 (7), 745–759. <https://doi.org/10.1080/03004430802352137>
40. Patrčević, S. & Ernečić, M. (2020). Razvoj djece u istospolnim obiteljima – činjenice, predrasude i uloga društva. *Ljetopis socijalnog rada*, 27 (3), 563–590. <https://orcid.org/0000-0002-2824-0415>
41. Patterson, C. J. (2004). Gay Fathers. In: Lamb, M. E. (ed.), *The role of the father in child development. Fourth edition*. Hoboken: John Wiley & Sons, Inc. 397–416.
42. Pećnik, N. & Starc, B. (2010). »Rastimo zajedno«: Radionice za roditelje, Zagreb: Ured UNICEF za Hrvatsku.
43. Pruett, K. D. (2000), *Fatherneed*. New York: Broadway Books.
44. Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2011. Statistička izvješća (2016). Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. Preuzeto s: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/SI-1583.pdf (1.5.2020.).
45. Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N. & Josipović, V. (2003). *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
46. Raboteg-Šarić, Z. & Pećnik, N. (2010.) Stavovi prema samohranom roditeljstvu. *Revija za socijalnu politiku*, 17 (1), 5–25. DOI: 10.3935/rsp.v17i1.889
47. Rowley, P. (2008). When father leaves the family home: Lessons from work discussion and infant observation. *Infant Observation*, 11 (2), 179–193. <http://dx.doi.org/10.1080/13698030802242880>
48. Rusten, N. F., Peterson, E. R., Underwood, L., Verbiest, M. E. A., Waldie, K. E., Berry, S., Atatoa Carr, P., Grant, C., Pryor, J., Nicolson, J. & Morton, S. M. B. (2018). Psychological distress among resident and nonresident fathers: Findings from New Zealand's *Who are Today's Dads* project. *Journal of Family Issues*, 1–22. <https://doi.org/10.1177%2F0192513X18808827>
49. Seay, A., Freysteinson, W. M. & McFarlane, J. (2014). Positive parenting. *Nursing Forum*, 49 (3), 200–208. <https://doi.org/10.1111/nuf.12093>
50. Shenkman, G., Ifrah, K. & Shmotkin, D. (2018). Meaning in life among middle-aged and older gay and heterosexual fathers. *Journal of Family Issues*, 39 (7), 2155–2173. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1177/0192513X1774192252>.

51. Stacey, J. & Biblarz, T. J. (2001). (How) does the sexual orientation of parents matter? *American Sociological Review*, 66 (2), 159–183. <https://doi.org/10.2307/2657413>
52. Schumm, W. R. (2016). A Review and critique of research on same-sex parenting and adoption. *Psychological Reports*, 119 (3), 641–760. <https://doi.org/10.1177/0033294116665594>
53. Šarčević, A. (2020). *Ustavni sud: Gay parovi imaju pravo biti udomitelji djece*. *24 sata*, 7.2. 2020. Preuzeto s: <https://www.24sata.hr/news/ustavni-sud-gay-parovi-imaju-pravo-biti-udomitelji-djece-674625> (21.4.2020.).
54. Šimunić, V. i sur. (2012). *Reprodukcijska endokrinologija i neplodnost – Medicinski pomognuta oplodnja*, IVF. Zagreb: Školska knjiga
55. Thompson, R. & Lee, C. (2011). Fertile imagination: young man's reproductive attitudes and preferences, *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 29 (1), 43–55. <https://doi.org/10.1080/02646838.2010.544295>
56. Warin, J. (2018). *Man in early childhood education and care gender balance and flexibility*. Cham: Palgrave Macmillan.
57. Yoshida, A. (2012). Dads who do diapers: Factors affecting care of young children by Fathers. *Journal of Family Issues*, 33 (4), 451–477. <https://doi.org/10.1177%2F0192513X11415358>
58. Yeung, W. J. (2012). Asian fatherhood. *Journal of Family Issues*, 1–18. <https://doi.org/10.1177%2F0192513X12461133>
59. Zakon o životnom partnerstvu osoba istoga spola (2014, 2019). *Narodne novine*, 92/2014., 98/2019.

Renata Miljević Riđički

MODERN FORMS OF FATHERHOOD – SIGNIFICANCE FOR CHILD DEVELOPMENT

ABSTRACT

Literature in developmental psychology mentions fathers in child development much less than mothers. Previously the primary attachment between a mother and a child was emphasised, however today a dual attachment is stressed – a child may develop an attachment to the father and the mother. Modern, or as some researchers call them “new” fathers want to be involved in their children’s lives, which reflects in a greater well-being of fathers and children alike. Fathers can be biological and non-biological, more or less involved in their children’s upbringing. The paper provides an overview of the forms of fatherhood which are less represented in the general population: fathers who do not live with their children, single fathers, step-fathers, homosexual fathers and sperm donor fathers. It can be concluded that fatherhood is still largely unexplored, especially in the case of less common forms of fatherhood.

Key words: *significance of fathers for child development; fathers who do not live with their children; single fathers; step-fathers; homosexual fathers; sperm donor fathers*

*Međunarodna licenca / International License:
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0.*